

ЕТАПИ СТАНОВЛЕННЯ ПРОФІЛЬНОГО ЕКОНОМІЧНОГО НАВЧАННЯ В ШКОЛАХ УКРАЇНИ

У статті здійснено аналіз шкільної освіти економічного профілю в XIX-XXI ст., досліджено профільне навчання економіці, з'ясовано етапи його становлення і розвитку в Україні.

Ключові слова: *шкільна освіта, профільне навчання, економічний профіль*

В статье проведен анализ школьного образования экономического профиля в XIX-XXI ст., исследовано профильное обучение экономике, раскрыто этапы его становления и развития в Украине.

Ключевые слова: *школьное образование, профильное обучение, экономический профиль*

The analysis of school education of economic profile in XIX-XXI cent. is conducted, the profile studies of economy is investigational, the stages of its becoming and development in Ukraine are exposed in the article.

Keywords: *school education, profile studies, economy profile*

Постановка проблеми. Система шкільної освіти в Україні є сьогодні динамічною та такою, що постійно зазнає змін. В Україні всі старшокласники охоплені профільною освітою в загальноосвітніх навчальних закладах. Популярним профілем навчання серед старшокласників був і залишається суспільно-гуманітарний, до складу якого входить економічний напрям. Але враховуючи ситуацію, що сьогодні склалася на ринку вищої освіти (відсутність (або обмеженість) державного замовлення на підготовку фахівців економічних спеціальностей) та ринку праці (перенасиченість ринку молодими дипломованими спеціалістами з економіки) вважаємо за потрібне здійснити аналіз становлення профільної шкільної економічної освіти для уникнення помилок при розробці та здійсненні освітніх реформ у майбутньому.

Аналіз актуальних досліджень. Історіографічний огляд проблеми показав, що вітчизняних та зарубіжних дослідників в основному цікавила проблема становлення шкільної освіти в цілому. Так, дослідженням шкільної освіти та її перебудовою в радянські часи займалися М. Гриценко, О. Завадська, В. Зільберштейн, П. Удовиченко, М. Фоменко та ін. Сучасні українські та російські вчені (Л. Артемова, Л. Березовська, Е. Днепров, М. Кузьменко, В. Лінник, С. Писарева, О. Сухомлинська, С. Чуйко та ін.) висвітлюють у своїх

працях стан, проблеми, особливості шкільної освіти на різних історичних етапах, здійснюють аналіз реформ шкільництва та з'ясовують тенденції його розвитку. Проблема профілізації шкільної освіти в Україні займалися такі науковці як Н. Анісікіна, Н. Бескова, С. Волянська, Н. Шпак та ін. Але сьогодні в науковій літературі практично відсутні роботи щодо історичного розвитку та становлення окремих профілів шкільної освіти. Це, зокрема, стосується й економічного профілю, який на сьогодні є найбільш привабливим для українських старшокласників та їх батьків.

Метою статті є дослідження розвитку шкільної освіти економічного профілю в Україні. Завданнями статті є: 1) з'ясування етапів становлення профільного навчання економіки на території України; 2) визначення ролі та місця економіки як навчальної дисципліни в навчальному процесі шкіл на кожному етапі.

Виклад основного матеріалу. На теренах української держави протягом останніх двох століть було здійснено декілька етапів становлення шкільної економічної освіти. Особливістю **першого етапу** (XIX – поч. XX ст.) було активне вивчення основ економіки в навчальних закладах. Власне у цей період відбувався бурхливий розвиток економічної науки у світі, становлення економічних шкіл в Європі (класичної, історичної тощо), поява нових економічних течій, напрямів, вчень (маржиналізм, критика класичної школи, марксизм, інституціоналізм тощо), що вплинуло на розвиток економічної науки на території України та її опануванню в освітніх установах. Так, в першій половині XIX ст. економіка вивчалась в гімназіях, зокрема, особливу увагу було приділено опануванню політичної економії, вивчення якої було необхідним для навчання в університеті. Але вже в другій половині XIX ст., коли за ініціативою Міністра освіти Російської імперії О. Головіна у 1864 р. було створено два типи семирічних гімназій (класичні, реальні), економічні явища та процеси вивчались у складі інших дисциплін – математики, історії, географії, статистики [1; 2; 8].

На початку XX ст. відбулися зміни в шкільній освіті Російської імперії, складовою якої була більша частина сучасної України. У 1902 р. після реформ Г.Зенгера було затверджено три типи навчальних закладів – гімназії, реальні та комерційні училища. В гімназіях та реальних училищах основи економіки вивчались виключно в складі інших дисциплін, а в комерційних училищах опанування економічних явищ та процесів відбувалося під час вивчення курсів з бухгалтерії, історії комерції, торгівлі, політичної економії, комерційної географії тощо [1; 2].

Другий етап (XX ст.) становлення економічної освіти тривав в Україні, яка на той час входила до складу СРСР, з 1917 р. до початку 90-х рр. XX ст. У цей період основна увага була приділена становленню та реформуванню шкільної освіти в залежності від побудови нового соціалістичного суспільства. У 1917 р. на II Всеукраїнському вчительському з'їзді було прийнято резолюцію про загальну шкільну освіту протягом семи років навчання, а в 1918 р. відбувся I Всеросійський з'їзд працівників освіти, де обговорювалися питання профілізації навчання старшокласників [7, с.14]. На початку 20-х років XX ст. уряд України

відмовився від такої моделі освіти, натомість запропонував створення семирічних шкіл соціального виховання, випускники яких обов'язково мали закінчити професійну школу. Основи економіки вивчалась побіжно під час опанування політграмоти, історії класової боротьби, географії України, Радянської Конституції, краєзнавства [3, с.53]. Після доби НЕПу семирічні школи у містах трансформувались у фабрично-заводські семирічки, у селах – почали набирати сільськогосподарського ухилу. В 1927 р. навчальні програми із суспільствознавства, географії та культурознавства містили відомості з економіки [3, с.69,99]. На цьому етапі економіка мала практичний характер, поєднувала в собі риси формальної і матеріальної освіти в контексті підготовки до професійної діяльності з урахуванням місця проживання (місто/село).

У 1934 р. ЦК ВКП(б) та Рада Народних комісарів СРСР прийняла постанову „Про структуру початкової й середньої школи”, якою передбачалось запровадження на всій території Радянського Союзу єдиного навчального плану та єдиних навчальних програм, що привело до уніфікації системи освіти та розриву зв'язків між єдиною школою та спеціалізованими ВНЗ. У цей період (30-40 рр. ХХ ст.) економіка в школах не була запроваджена як окремий предмет, вивчалась у руслі інших дисциплін, таких як економічна географія СРСР та економічна географія капіталістичних країн [4, с.69,99]. У 1945-1950 рр. у школах вивчались питання економіки СРСР, країн народної демократії та капіталістичних країн у повоєнний період, структура народного господарства СРСР, принципи соціального розміщення виробництва тощо під час опанування таких дисциплін як Конституція СРСР, географія СРСР та УРСР [3, с.204, 207].

У 1957 р. АПН РСФСР запропонувала провести експеримент, в якому передбачалось проведення диференціації за трьома напрямками: фізико-математичний і технічний, біолого-агрономічний, соціально-економічний і гуманітарний. Тут було вперше виокремлено соціально-економічний напрям. Але слід зазначити, що в Україні наприкінці 60-х років ХХ ст. діяло більше півсотні шкіл з поглибленим вивченням окремих дисциплін, але економіка як самостійна дисципліна не була запроваджена в навчальний процес, хоча основною структурною частиною дисципліни „ суспільствознавство ” була політична економія.

З середини 1980-х до 1991 року відбувається реформування змісту освіти, який відрізнявся професійною спрямованістю навчання. Вводилися нові навчальні плани і програми, де передбачалося вивчення наукових основ сучасного виробництва в навчальних предметах фізико-математичного і біолого-географічного циклів [6, с. 368]. Вивчення економіки здійснюється в межах політехнічної освіти. Отже, як бачимо, на цьому етапі становлення економічної освіти не вдалося запровадити в навчальний процес шкіл вивчення економіки як окремої дисципліни, хоча були окремі спроби виокремити соціально-економічний напрям підготовки учнів.

З 1991 року почався **третій етап** (кін. ХХ – поч. ХХ ст.) становлення економічної освіти. У цей період відбувається розвал Радянського Союзу, розрив народногосподарських зв'язків України, виникає потреба побудови нової

(ринкової) моделі економіки, відбуваються структурні зміни в національній економіці, ринок праці потребує нових фахівців – економістів, менеджерів, маркетологів, фінансистів тощо, що розуміються на проблемах ринкової та перехідної економіки. З середини 90-х років ХХ ст. у школах починають проводити факультативні заняття з економіки, а згодом – уроки з основ економіки та підприємництва. На початку ХХІ ст. в Україні почала зростати кількість учнів, охоплених освітою через профільне навчання у ЗНЗ, а найвищий показник вибору учнями мав економічний профіль [5, с. 68, 72]. З 2001р. в навчальний процес ЗНЗ було запроваджено нормативну дисципліну „Економіка”, а з 2004р. економіка є обов’язковою для вивчення як в профільній (на всіх напрямках), так і безпрофільній старшій школі. В профільних економічних класах обов’язковим є вивчення таких економічних дисциплін як „Мікроекономіка” і „Макроекономіка”, а також вивчення економіки під час проведення курсів за вибором, які створюються за рахунок варіативного компонента змісту освіти („Економіка споживача”, „Власна справа”, „Основи підприємництва”, „Основи маркетингу” тощо).

Висновки. Профільне навчання економіки нараховує три етапи свого становлення: перший (XIX – поч. ХХ ст.) – вивчення економічних дисциплін („політичної економії”, „бухгалтерії”, „історії комерції” тощо) у гімназіях та комерційних училищах, що було зумовлено бурхливим розвитком економічної науки у світі; другий (1917 – поч. 90-х рр. ХХ ст.) – вивчення основ економіки у змісті інших навчальних предметів, що було обумовлено особливостями розвитку шкільної освіти СРСР; третій (кін. ХХ – поч. ХХІ ст.) – запровадження у старшій школі ЗНЗ економічного профілю навчання, де вивчення економіки було визначено обов’язковим для профільних та універсальних ЗНЗ.

Перспективами подальших розвідок з даної проблеми є дослідження стану підготовки майбутніх вчителів економіки в педагогічних ВНЗ до роботи в умовах профільного навчання в ЗНЗ.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бондаренко Г.В. Реальні училища – новий тип навчальних закладів у другій половині XIX – на початку ХХ ст. / Г.В. Бондаренко. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: // <http://eprints.zu.edu.ua/2122/1/1.pdf>
2. Гимназия. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: // <http://ru.wikipedia.org/wiki/Гимназия>
3. Гриценко М.С. Нариси з історії школи в Українській РСР (1917-1965). / За ред. С.А. Литвинова. – К. : Радянська школа, 1966. – 260 с.
4. Завадська О.Я. Школи України в період перебудови системи народної освіти / Завадська О.Я. – К. : Радянська школа, 1964. – 164 с.
5. Книга вчителя економіки: Довідково-методичне видання / [упоряд. Н.В. Бескова, В.М. Проценко]. – Харків : ТОРСІНГ ПЛЮС, 2005. – 256 с.
6. Любар О.О. Історія української школи і педагогіки : Навч. посіб. / Любар О.О., Стельмахович М.Г., Федоренко Д.Т. – К. : Знання, 2006. – 447 с.

7. Писарева С.А. Профильное обучение как фактор обеспечения доступности образования: российское видение: Рекомендации по результатам научных исследований / Под. ред. акад. Г.А. Бордовского. – СПб. : Изд-во РГПУ им. А.И. Герцена, 2006. – 84с.

8. Рождественский С.В. Исторический обзор деятельности министерства народного просвещения 1802-1902 годов. История педагогики и образования / С. В. Рождественский; под ред. А.И. Пискунова. – М., 2003.